

A futballhuliganizmus biztonságpolitikai értelmezése Görögország és az Egyesült Királyság kontextusában

Lippai Zsolt^{ORCID}

Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Kar, Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék,
Budapest, Magyarország
Levelező szerző, e-mail: lippai.zsolt@uni-nke.hu

Beérkezett: 2026. január 6.; elfogadva: 2026. július 16.

Összefoglalás

A tanulmány a futballhuliganizmus biztonságpolitikai értelmezését vizsgálja a Heysel-katasztrófa utáni Egyesült Királyság, illetve a Kampanos-gyilkosság utáni Görögország példáját elemezve. A kutatás kvalitatív, összehasonlító esettanulmányokra épül, és releváns szakirodalmak, médiamegjelenések induktív tartalomelemzését alkalmazza. Kiemelt figyelmet fordít a biztonságiasítás kulcselemeire: az egzisztenciális fenyegetés narratívájára, a rendkívüli intézkedések igazolására, a referenciaobjektumok kijelölésére, valamint a célközönség megszólításának módjára. Rámutat, hogy a huliganizmus mindkét vizsgált esetben a társadalom egészét érintő, morális és fizikai veszélyként jelent meg az adott országok közbeszédében, és ez a keretezés hozzájárult a korlátozó, represszív jellegű állami beavatkozások legitimálásához. Bizonyítja, hogy a sikeres állami fellépésről szóló narratíva – különösen az Egyesült Királyság esetében – leginkább olyan retorikai konstrukciónak tekinthető, amely elfedi a jelenség komplex társadalmi és strukturális tényezőit. Görögország esetében a politikai, intézményi és gazdasági függésrendszerek tovább gyengítik a futballhuliganizmusra adott szakpolitikai válaszok koherenciáját, a médiamegjelenések pedig moralizáló, depolitizált logikát követnek.

A szerző kritikai, multidiszciplináris megközelítéssel – további empirikus vizsgálatok szükségességének hangsúlyozásával – mellett érvel, hogy a huliganizmus biztonságpolitikai problémaként való kategorizálása elsősorban a kormányzati fellépés legitimációját szolgálja, és nem feltétlenül jár együtt a jelenség érdemi visszaszorításával.

Jelen kutatás illeszkedik a Nemzeti Közszerzői Egyetem Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszéke körül az elmúlt évtizedben kialakult interdiszciplináris kutatói együttműködésekhez, amelyek tudományometriai és hálózatelemzési módszerekkel is igazolt módon járulnak hozzá a rendészeti és sportbiztonsági problémák vizsgálatához.

Kulcsszavak: futballhuliganizmus, Görögország, Egyesült Királyság, elemzés

Security policy interpretation of football hooliganism in the context of Greece and the United Kingdom

Zsolt Lippai

National University of Public Service Faculty of Law Enforcement,
Department of Private Security and Local Governmental Law Enforcement, Budapest, Hungary

Summary

The study examines the interpretation of football hooliganism in security policy by analyzing examples from the United Kingdom following the Heysel disaster and from Greece following the Kampanos murder. The research is based on qualitative, comparative case studies and applies inductive content analysis of relevant literature and media appearances. It pays particular attention to the key elements of securitization: the narrative of existential threat, the

justification of extraordinary measures, the designation of reference objects, and the way in which the target audience is addressed. It points out that, in both cases, hooliganism emerged in the public discourse of these countries as a moral and physical threat to society as a whole – an interpretation that contributed to the legitimization of restrictive and repressive state interventions. It demonstrates that the narrative of successful state action, particularly in the case of the United Kingdom, can best be regarded as a rhetorical construct that obscures the complex social and structural factors underlying the phenomenon. In Greece, political, institutional, and economic dependencies further weaken the coherence of policy responses to football hooliganism, while media coverage follows a moralizing, depoliticized logic.

The author argues, using a critical, multidisciplinary approach and emphasizing the need for further empirical research, that categorizing hooliganism as a security policy issue primarily serves to legitimize government action and does not necessarily lead to a meaningful reduction in the phenomenon. This research also aligns with the interdisciplinary research collaborations that have developed over the past decade within the Department of Private Security and Local Governmental Law Enforcement at the National University of Public Service, which have been proven to contribute to the study of law enforcement and sports safety issues through scientometric and network analysis methods.

Keywords: football hooliganism, Greece, United Kingdom, analysis

Bevezetesként egy kis történelem

A *Rendésztudományi szaklexikon* értelmezésében a sporthuliganizmus a sporteseményekhez kapcsolódó, a nézőtérén és annak környezetében megjelenő, erőszakos és agresszív magatartásformák összessége. Ezekben gyakran jelenik meg a hétköznapi futballidentitástól eltérő közösségi attitűd, az ellenfél szurkolóinak/csapatának leértékelése, valamint személyi és tárgyi sérelmek okozása. A jelenség tipikusan zárt, klánszerű csoportokhoz kötődik, amelyek saját szabályrendszer szerint működnek, és olykor rejtett helyszíneken zajló konfrontációkban vesznek részt; ennek hátterében deviáns normák, esetenként politikai polarizáció azonosítható (Boda 2019: 209–210). Antonio Roversi a futballhuliganizmust olyan erőszakos viselkedésként határozza meg, amelynek fő elkövetői a mérkőzések nézői. A cselekmények vandál és agresszív megnyilvánulásokból állnak, amelyek elsősorban a fiatalabb korosztály körében jelennek meg, és a sportlétesítményeken belül és kívül egyaránt előfordulnak. A fogalom ennél azonban tágabb jelentéssel bír, ugyanis a rendőrökkel, a játékosokkal és a játékvezetőkkel szembeni erőszak, a tiltott pirotechnikai eszközök használata és a rongálás szintén a huliganizmus körébe tartoznak (Kiss 2016).

A futballal összefüggő agresszió történeti gyökerei messzire nyúlnak vissza. Egyes források szerint már a 12. századi Angliában is létezett olyan „népi futball”, amely gyakran súlyos sérülésekkel vagy halálesetekkel járt (medieval folk football, középkori népi futball) (Britannica 2023). A rituális jellegű, erőszakkal átszótt futballjátékok modern változatai napjainkig fennmaradtak, például Németországban (Knappen, apród/bányász) vagy Firenzében (calcio storico fiorentino, firenzei történelmi labdarúgás). A modern futballhuliganizmus az 1960-as évek Angliájában jelent meg, részben a televíziós közvetítések terjedésével összefüggésben, amely egyes munkásosztálybeli csoportokban ellenérzést és „visszafoglalási” igényt váltott ki – mondván, hogy a közvetítések el-

veszik „az igazi futball” élményét. A jelenség az 1970-es évektől Olaszországban, Belgiumban, Hollandiában és Németországban is tapasztalható volt. A nemzeti sajtótársaságok a huligáncsoportok viselkedésében is megmutatkoznak: az angol csoportokra az alkoholfogyasztás és a verekedés egyaránt jellemző, az olasz huligánok inkább a fizikai konfrontációra törekednek, míg a dán és skót ultrák – bár fogyasztanak alkoholt – többnyire elutasítják az erőszakot (Nagy 2006: 117–135).

A futballhuliganizmushoz köthető tragédiák nemzetközi szabályozási reakciókat indukáltak. Kiemelt fordulópontot jelentett az 1989. április 15-i Liverpool–Nottingham Forest mérkőzés, amely tömegszerencsétlenséghez vezetett (Kőváry 2019). A történetek nyomán készült Taylor-jelentés hetvenhat javaslatot fogalmazott meg a stadionbiztonság, a szervezési gyakorlat és a rendbontások megelőzése területén (Franklin 2018); a dokumentum alapján több jogszabály is született. A Taylor-jelentés több korábbi szakmai vizsgálatra, köztük a Wheatley Report és az első, 1973-as Green Guide eredményeire épített (Freyer 2004: 65). A jelenség megközelítése a kizárólagos rendészeti logikától fokozatosan elmozdult a komplex, preventív szemlélet irányába, felismerve, hogy a szurkolók viselkedése nem kezelhető pusztán büntetőjogi eszközökkel, és az ellenérdekű szurkolótáborok elkülönítése önmagában még nem jelent teljes biztonságot (Nagy-Tóth 2019: 28).

Magyarországon a futball a 20. század elején vált tömegsporttá, ami a nézőszám növekedésével együtt az erőszakos cselekmények kockázatát is növelte. A rendőrség már ekkor igyekezett fellépni az agresszív nézőkkel szemben, és törekedett a pályán kialakuló indulatok megfékezésére. Az első átfogó szabályozás a 84.447/1921. B.M. számú körrendelet volt, amely a sportszervezetek és a játékvezetők felelősségét hangsúlyozta (Szegedi 2010). A hazai futballhuliganizmus modern értelemben vett megjelenését az 1990. március 10-i Váci Izzó–FTC mérkőzés utáni rendbontáshoz kötik, amelyet követően a rendőrség és a Magyar Labda-

rúgó-szövetség intézményes együttműködést kezdeményezett a jelenség visszaszorítása érdekében (*K@rcsi 2009*).

A nézőtől a footballhuligánig

A footballhuliganizmus napjainkban is tapasztalható jelenségének elemzése kapcsán – a Footballhuliganizmus Elleni Szakértői Bizottság 4/28-1/2003. számú jelentését alapul véve – a sportrendezvényeken megfigyelhető viselkedésminták alapján több, egymástól jól elkülöníthető nézői és szurkolói típust lehet azonosítani.

A „néző” elsősorban a football „esztétikai” (értsd: a sport, a mérkőzés, a látvány) élményéhez kötődik, a mérkőzéseket többnyire televízión keresztül követi, és nem feltétlenül kapcsolódik egyetlen csapathoz. Amennyiben elköteleződik valamelyik klub iránt, akkor sem zárkózik el más találkozók megtekintésétől. A csoport tagjai rendkívül csekély valószínűséggel jelennek meg huliganizmushoz kapcsolódó rendbontások résztvevőiként.

A „szurkoló” magatartása több vonásában hasonlít a nézőéhez, ugyanakkor erősebb klubszimpatia, illetve lojalitás jellemzi. Nem kizárólag médiumokon keresztül követi a csapat teljesítményét. Időnként személyesen is részt vesz hazai mérkőzéseken, idegenbeli találkozókon azonban ritkábban jelenik meg. A rendezvényen való érintettség kockázata ebben a csoportban is alacsony.

A „rajongó” esetében a klubhoz való kötődés identitásának meghatározó részévé válik; rendszeresen jelen van a mérkőzéseken, és a csapathoz kapcsolódó relikviákat gyűjt. Előfordulhat, hogy alkalmanként jogsértő vagy rendbontó helyzetekbe sodródik, ez azonban jellemzően nem szándékolt részvétel eredménye.

Az „ultra” szintén erősen kötődik kedvenc klubjához, és ez a kötődés központi szerepet tölt be az életében. A látványszervezés, a koreográfia és a drapériák előkészítése kiemelt feladata, amelyekre jelentős időt és anyagi erőforrást fordít. Alapvetően nem agresszív, ugyanakkor a konfliktushelyzetekből ritkán marad távol, és szinte minden mérkőzésen megjelenik.

A „huligán” – az ultrához hasonlóan – követi csapatát minden mérkőzésre, de tevékenységének fókuszában nem a látvány, hanem a stadionon belüli és kívüli konfrontáció áll. Nem idegen tőle a rendbontás és a fizikai összetűzés az ellenfél szurkolóival, és az efféle cselekmények színtere sem korlátozódik a lelátóra, hanem közterületekre is kiterjedhet.

A „csőcselék”, illetve a bűnözői jellegű csoportok első ránézésre hasonlíthatnak a huligánokhoz, a motivációjuk azonban eltérő. Ennek a csoportnak a tagjait nem a football, hanem kifejezetten a „balhé” vonzza a mérkőzésekre, és az idegenbeli találkozókra jellemzően nem vesznek részt. Erőszakgyakorlásuk módja sok esetben eltér a huligánokétól; gyakran alkalmaznak aljas módszereket, valamint hideggyvereket, miközben az erkölcsi normák

és a „betyárbeccsület” számukra nem meghatározó értékek.

A „manipulátor” számára sem a mérkőzés, sem a csapat nem bír jelentőséggel. Elsődleges célja valamely – jellemzően szélsőséges – politikai ideológia népszerűsítése és követőtábor szervezése. Ennek a csoportnak a tagjai rendszerint magasabb műveltségi szinttel rendelkeznek.

A footballhuligán társadalom-lélektani jellemzésében gyakran megjelenik az alacsony társadalmi státuszhoz vagy fiatal életkorhoz köthető kisebbségi érzés és önbizalomhiány, amelyet sajátos kompenzációs mechanizmusok, így az agresszió, a rendbontás és a „lelátói szabadság” élménye ellensúlyoz. A mindennapok munkavégzésében többnyire alárendelt szerep jellemzi, míg a stadionban autonómiát és hatalmi élményt tapasztal. Világnézetét a szembenállás, értékrendjét pedig az erő és a hírnév központi szerepe határozza meg; cselekvéseinek minőségét fontosabbnak tartja azok társadalmi hasznosságánál. A sikert a csapat győzelmével azonosítja, vereség esetén azonban más szereplőknek tulajdonítja a felelősséget. A jelenséget tovább erősítheti a médiában megjelenő hatásvadász reprezentáció, amely a szubkultúrán túlmutató láthatóságot és elismertségélményt kínál (*Szabó 2003: 360–379*).

A footballklubok köré szerveződő csoportok saját komplex normarendszerrel működő társadalmi struktúrát alkotnak, amelynek megismerése alapvető fontosságú a rendezvénybiztonságban érintett szakemberek számára (*Mátyás et al. 2022: 4; Tóth et al. 2024: 3*). A tömegpszichológiai folyamatok – így a kollektív jelenlétből fakadó biztonságérzet, az ösztönös reakciók felerősödése és a közösségi kontroll érzékelt gyengülése – növelhetik a deviáns viselkedések megjelenésének kockázatát (*Le Bon [1895] 1913: 17–30; Lippai-Simonics 2021: 306–319*).

A történeti és elméleti keret rövid elemzését követően – Karyotakis és Zen kutatási eredményeire támaszkodva (*Karyotakis-Zen 2025: 444–473*) – a görög és az angol footballhuliganizmust összehasonlítva, a problémakört vizsgáló kutatás megállapításait mutatom be a jelenség sokak által talán csak kevésbé ismert dinamikájának megértése érdekében.

Szemelvények a Görögországban tapasztalható footballhuliganizmus világából

A tizenkilenc éves Alkis Kampanos 2022 februárjában bekövetkezett meggyilkolása óriási társadalmi felháborodást váltott ki Görögországban, és újból a társadalmi párbeszéd középpontjába állította a footballklubokhoz, valamint a klubok szurkolói csoportjaihoz kapcsolódó, szélsőséges erőszak formájában megjelenő, régóta fennálló problémakört (*Evans 2022; Shangoyan et al. 2023: 458–489*). A görög kormány erre a tragédiára elsősorban korlátozó jellegű, de eredménytelen intézkedésekkel reagált. 2023 végéig további két, a huliganizmushoz köthető emberölés történt, ami tovább erősítette a határozot-

tabb és hatékonyabb állami fellépés iránti társadalmi igényt (Gatopoulos 2023; Kekesi 2023).

A történetekre reagáló kormányzati narratíva egyre inkább a társadalom egészét érintő biztonsági fenyegetésként értelmezte a huliganizmus jelenségét, és a médiában is felerősödött az a megközelítés, amely az Egyesült Királyság „futballhuliganizmus-kezelését” – különösen a Heysel-katasztrófát (BBC.com 2000) követő időszakot – a „sikeres beavatkozás” mintájaként jelenítette meg. Habár több kutatás vitatja ezt a leegyszerűsített értelmezést (Campbell 2023: 81–102), a görög Mitsotakis-kormány retorikája az Egyesült Királyság Thatcher-korszakának intézkedéseire utaló, azokhoz hasonló szabályozási lépések bevezetése mellett kötelezte el magát (Tzimas 2023).

A huliganizmus biztonsági – illetve egzisztenciális – fenyegetésként való értelmezése szorosan kapcsolódik a „biztonságossá tétel” elméleti megközelítéséhez: ahhoz, hogy a futballhoz kötődő megáesemények miként lettek biztonságpolitikai kérdéssé, és a huliganizmus egyes elemei hogyan váltak egzisztenciális fenyegetéssé a közbeszédben (Lee Ludvigsen 2018: 1058–1071; Lee Ludvigsen 2020: 880–900; Smolík–Đorđević 2023: 66–75). Ebben a diszkurzív környezetben a rendőrségi fellépésről szóló „siker”-interpretációk könnyen egy szűk – például rendészeti–közrendvédelmi – eredményességi olvasatra épülhetnek, miközben a rendőrség társadalmi hatékonyságának megítélése tágabb – legitimációs és bizalmi – szempontok érvényesítését is feltételezi (Vári 2014; Vári 2019). Hangsúlyozva, hogy további elemzésekre van szükség annak megértéséhez, miként járulnak (járulhatnak) hozzá ezek a narratívák a politikai döntések legitimációjához, különösen akkor, amikor a jelenség társadalmi összefüggéseinek feltárása helyett vitatott természetű rendkívüli intézkedéseket igazolnak (Divišová 2019: 757–769; Lee Ludvigsen 2018: 1058–1071; Lee Ludvigsen 2020: 880–900; Smolík–Đorđević 2023: 66–75).

A görögországi kutatások sokáig csak a nézői erőszak pénzügyi következményeire összpontosítottak, különösen a nagyobb klubok – AEK, Aris, Olympiakos, Panathinaikos és PAOK – esetében (Aygerinou–Giakoumatos 2012: 155–174). Később viszont – különösen a 2008-as pénzügyi válság időszakában – a „futballerőszak” társadalmi és politikai dimenziói kerültek előtérbe (Zaimakis 2018: 252–270). A szurkolók gyakran váltak aránytalanul szigorú szankciók célpontjává, és alapvető szabadságjogaikat is szisztematikusan csorbították, korlátozták (Mastrogiannakis 2016: 93–105). A szélsőséges beavatkozási gyakorlatok kvázi normává váltak, hatástalanságuk azonban fokozódó társadalmi elégedetlenséget keltett és indulatokat váltott ki. Mindezt tovább erősítette, hogy a három halálos kimenetelű eset (Kampanos, Katsouris és Lyngeridis) rendkívül rövid időn belül következett be, ami még a huliganizmus problémájával régóta küzdő Görögország esetében is példa nélkülinek volt tekinthető.

1980 előtt az erőszakos incidensek jellemzően ritkák és elszigeteltek voltak a görög stadionokban, majd fokozatosan gyakoribbá váltak, ami szorosan összefüggött a futball professzionalizálódásával és a kísérő folyamatok gazdasági átalakulásával (Krani 2022: 174–181). Az 1970-es évektől a futballhuliganizmus biztonsági fenyegetésként való bemutatása egyre inkább eltávolodott a jelenség valós mértékétől és súlyosságától (Tsoukala 2011: 598–611). A rendelkezésre álló adatok alapján 1983 és 2023 között a futballhuliganizmus tizennégy halálos áldozatot követelt Görögországban (Koukoumakas et al. 2024), köztük a jelen tanulmányban vizsgált három esetet is. A huliganizmus „biztonságossá tételének” vizsgálata azonban továbbra is kevésbé hangsúlyos az empirikus kutatásokban; ezért is fontos bemutatni, hogy a Kyriakos Mitsotakis vezette kormányzat kommunikációja miként jeleníti meg a huliganizmust biztonsági és egzisztenciális fenyegetésként, az Egyesült Királyságot pedig miért tünteti fel a „sikeres megoldás” mintájaként (Andrianopoulos 2023; Papantonopoulou 2018; Karyotakis–Zen 2025).

A görög huliganizmus okozta 2022–2023-as halálos események és megjelenésük a médiában

2022. február 1-jén, nem sokkal éjfél után a tizenkilenc éves Alkis Kampanos barátaival tartott hazafelé Thesszaloniki Charilaou negyedében, a Theodorou Gazi utcában. A legfeljebb ötfős csoporthoz két autó érkezett, bennük a PAOK FC – a város egyik legnagyobb és legbefolyásosabb futballcsapata – szurkolóival, akik megkérdezték Kampanost és társait, melyik csapatnak szurkolnak. Alkis – nem érzékelve a veszélyt – őszintén válaszolt, és az Aris FC szurkolójának vallotta magát, vagyis a PAOK városi riválisának. A huliganok erre rájuk támadtak késsel és egyéb eszközökkel, és halálosan megsebesítették Kampanost (Euronews.com 2023; Evans 2022). A gyilkosságra reagálva a Mitsotakis-kormány bejelentette, hogy a huliganizmust többé nem tűri, és új, szigorú intézkedéseket vezet be annak visszaszorítására, a közrend helyreállítására (Maltezou 2022). Szimbolikus lépésként a támadás helyszínéül szolgáló utcát „Alkis Kampanos” névre kívánják átnevezni, jelezve, hogy a „huligán-erőszak” nem elfogadható (Ekathimerini.com 2023), továbbá a kormány február 1-jét a „Nemzeti Szurkolók Napjává” tervezi nyilvánítani (Mpokas 2024). Mindezt azzal az ígérettel együtt tették, hogy végleg felszámolják a huliganizmust, amely évtizedek óta rombolja és megosztja a görög társadalmat.

A görög kormány több alkalommal deklarálta elkötelezettségét a huliganizmus visszaszorítása mellett, a tényleges történések azonban ellentmondtak ennek. 2023. augusztus 7-én Athénban újabb halálos kimenetelű incidens történt: életét veszítette Michalis Katsouris, az AEK Athén FC szurkolója, miután a Panathinaikos FC és a

Dinamo Zagreb FC huligáncsoportjai együttes támadást indítottak ellenük a stadion környékén. Az eset nemzetközi figyelmet kapott, mivel több balkáni állam előzetesen jelezte a görög hatóságoknak, hogy „több mint huszonöt járműből álló huligánkonvoj” tart Zágórából Athén felé. A figyelmeztetések ellenére a támadás bekövetkezett, és a később kiszivárgott információk széles körű társadalmi felháborodást váltottak ki (*Protothema.gr* 2023a; *TheNationalherald.com* 2023a).

2023 decemberében ismét halálos áldozattal járt egy a huliganizmushoz kapcsolódó esemény, amikor a harmincegy éves rendőr, Georgios Lyngeridis halálos sérülést szenvedett egy tizenkilenc éves Olympiacos-szurkolótól, amelyet egy tizenkilenc éves Olympiacos-szurkoló lőtt ki a Melina Merkouri stadion előtt (az Olympiacos–Panathinaikos röplabdamezőkérés idején, vagyis a két legnagyobb görög klub összecsapásakor). Lyngeridis december 27-én hunyt el. A miniszterelnök háromnapos nemzeti gyászt hirdetett, és két hónapra felfüggesztette a nézőtéri belépést. A zárt kapus mérkőzések feloldását kötelező CCTV-rendszer alkalmazásához és a személyhez rendelt ülőhelyek bevezetéséhez köthették (*Gatopoulos* 2023; *TheNationalherald.com* 2023b).

A görög kormány intézkedései – egyes források és vélemények alapján – a határozott állami fellépés benyomását keltették a közvélemény előtt, azonban közel sem voltak innovatívnak tekinthetők, mivel korábbi kormányok is tettek már kísérletet hasonló szabályozási megoldások bevezetésére – igaz, ők is csak korlátozott hatékonysággal. A görög ellenzék szerint a kormányzat nem vállal valódi szembenézést a jelenség hátterében rejlő, valós problémákkal, amelyek a görög labdarúgásban működő kliensrendszerekhez, valamint az átláthatóság hiányához kapcsolódnak, különösen a pénzügyi folyamatokat érintően. A sportág működése alapvetően a televíziós közvetítésekből származó bevételekre és a sportfogadási piacra támaszkodik, ami tovább erősíti a gazdasági és politikai függőségi struktúrákat (*Anagnostopoulos–Senaux* 2011: 722–736). Megjegyezve, hogy a görög élvonalbeli labdarúgást több alkalommal is mérkőzésmanipulációs botrányok (értsd: bundabotrányok) kísérték (*Manoli et al.* 2019: 199–215).

Mindez szorosan kapcsolódik a görög médiarendszer működéséhez, ugyanis a görög médiapiacot egyre inkább a „médielfoglalás” logikája strukturálja – értve ez alatt, hogy befolyásos politikai és gazdasági szereplők saját érdekeik mentén alakítják a hírműködést, a közérdek érvényesülésének és az újságírás demokratikus funkcióinak kárára (*Mungiu-Pippidi* 2013: 33–48). A görög média sok esetben nem autonóm intézményként működik, hanem közvetítő csatornaként a politikai és gazdasági hatalmi szereplők között, döntően ezek érdekeit tükrözve (*Dragomir* 2019; *Nevradakis* 2024: 268–284). Ebben a strukturális környezetben a huliganizmus médiareprezentációja nem pusztán a jelenség leírását jelenti, hanem egyúttal azt is meghatározza, miként oszlik meg – vagy

éppen miként hárul át – a felelősség a futball, az állam és a tágabb társadalom között.

A rendelkezésemre álló források alapján Görögországban a média és a politikai hatalom kapcsolatának sajátos mintázati lényege, hogy a legfontosabb szabályozó testületek élére politikai kinevezettek kerülnek, akik szoros kapcsolatban állnak meghatározó üzleti és politikai érdekcsoportokkal. Ehhez társul a közszolgálati média folyamatos – sokszor kevésbé látható – befolyásolása. A közvélemény jelentős része ezáltal úgy érzékeli, hogy ezek a médiumok elsődlegesen a kormány kommunikációs céljait szolgálják. Mivel az említett gyakorlatok széles körben ismertek, az állami finanszírozás a média feletti kontroll egyik eszközévé vált, elsősorban a kormánypárti szerkesztőségeket támogatva (*Hallin–Mancini* 2004; *Karyotakis* 2024: 1–9; *Karyotakis* 2025; *Nevradakis* 2024: 268–284; *Papathanassopoulos et al.* 2021: 177–230). Az állami források ilyen célú felhasználása különösen látványossá vált Kyriakos Mitsotakis kormányzása alatt, a Covid-19-járvány idején, amikor a 2020-as „Maradj otthon!” kampány keretében mintegy 20 millió eurót osztottak szét kijelölt hírmédiumok között, miközben a kormánykritikus sajtó csupán az összeg körülbelül egy százalékát kapta (*Karyotakis* 2024: 1–9).

A média feletti kontroll további sajátossága a vezető hírmédiumok felvásárlása. Néhány befolyásos üzletember olyan médiavállalatokat szerzett meg, amelyek révén nemcsak gazdasági, hanem politikai befolyást is gyakorolhatnak, többek között politikai pártok és szereplők támogatásán keresztül, amely tendenciák Mitsotakis hivatali ideje alatt tovább erősödtek (*Hallin–Mancini* 2004; *Karyotakis* 2024: 1–9; *Karyotakis* 2025; *Nevradakis* 2024: 268–284; *Papathanassopoulos et al.* 2021: 177–230). Számos médium látszólag tartósan veszteségesen működik, ami arra utal(hat), hogy a média sok esetben nem klasszikus piaci logika szerint működik, hanem a politikai és gazdasági befolyásszerzés eszközeként (*Karyotakis* 2024: 1–9). Továbbá az is figyelemre méltó, hogy a prominens görög futballklubok – az Olympiacos FC, a Panathinaikos FC és a PAOK FC – mind jelentős médiatulajdonnal rendelkeznek. Például az AEK FC tulajdonosa, Marios Iliopoulos – a „hajózás–sport–média” háromszög logikáját követve – nyíltan jelezte, hogy jövőbeli stratégiája része lehet egy médiavállalat felvásárlása (*Maragoudaki et al.* 2024).

A „médielfoglalás” és az elitsport-kapcsolatok erős összefonódása ugyanakkor arra hívja fel a figyelmet, hogy a sporttal kapcsolatos újságírásban kritikusabb és elemzőbb megközelítésre van szükség, amely tágabb társadalmi-politikai összefüggések részeként vizsgálja a sportot. Ez a szempont a Heysel-tragédia utóéletének értelmezésében is kiemelt jelentőségű, ugyanis a korabeli média nagyrészt kritikátlanul támogatta a kormányzati intézkedéseket, miközben kevésbé reflektált azokra a társadalmi-politikai tényezőkre – például a Thatcher-kormány munkássztaályt érintő politikájára –, amelyek a döntéshozatalt formálták. Habár az 1990-es évektől egyre inkább a

sport „politikamentes” bemutatása vált meghatározóvá, egyre több kutatás rámutat, hogy a hatalmi visszaélések és a nyomásgyakorlási technikák többnyire rejtve maradnak. A görög sportújságírásban elterjedt normák a játék, a semlegesség és az egység hangsúlyozására ösztönöznek, miközben a társadalmi-politikai kérdések háttérbe szorúlnak. Mindez indokoltá teszi olyan kritikai sportmegközelítések alkalmazását, amelyek képesek lehetnek feltárni a mélyebb összefüggéseket, beleértve például a sporttal összefüggő biztonsági fenyegetések társadalmi háttérét is (Broussard 2020: 1627–1643; Broussard 2022: 1–24; Burroughs et al. 2023: 350–368).

Futballhuliganizmus mint létfenyegetés

Azt, hogy egy jelenség miként válik „létfenyegetéssé”, a Karyotakis és Zen által bemutatott biztonságiasítási elmélet (Securitization Theory) és az ahhoz kapcsolódó kutatás eredményei segíthetnek megérteni (Karyotakis–Zen 2025). Az elmélet szerint befolyásos szereplők – például politikusok vagy maga az állam – úgy jeleníthetnek meg egy problémát, mintha az a társadalom egészének biztonságát veszélyeztetné, és azonnali, rendkívüli beavatkozást igényelne. A narratíva alapja az, hogy a fenyegetés kezelésének elmaradása súlyos következményekkel járhat a társadalom működésére és jólétére nézve (Buzan et al. 1998). Az elmélet eredetileg a nemzetközi kapcsolatok területén született, annak magyarázatára, hogyan formálódnak biztonsági – vagy egzisztenciális – fenyegetések egyes konfliktushelyzetekben. A fenyegetés nem önmagától válik társadalmi jelentőségűvé, hanem nyilvános megszólalás(ok) – egyfajta beszédaktus – révén jön létre.

A biztonságpolitikában szereplő aktor olyan kommunikációs térben jelenik meg, amely képes elérni és mozgósítani a közönséget. A megszólalás célja, hogy érzelmi reakciót váltson ki, meggyőzze a hallgatóságot a fenyegetés „valódiságáról”, és igazolja a rendkívülinek számító intézkedések bevezetését – még akkor is, ha ezek eltérnek a megszokott politikai működéstől. Amennyiben a közönség elfogadja ezt az értelmezést, akkor nemcsak támogatja, hanem sok esetben kifejezetten elvárja a határozott fellépést a „veszélyt” megjelenítő csoportokkal szemben (Balzacq 2005: 171–201). Ez a megközelítés arra hívta fel a figyelmet, hogy a biztonság fogalma nem szükségszerűen és automatikusan pozitív jelentéstartalmu, hanem olyan politikai eszközként is működhet, amely társadalmi jelentésképzési folyamatokon keresztül nyeri el az értelmét. A kritikai biztonságpolitikai gondolkodás arra is rámutat, hogy a biztonsági diskurzus sok esetben olyan jelenségeket is fenyegetésként állít be, amelyek a hagyományos elemzésekben nem jelennek meg hangsúlyosan (Lipschutz 1995). A szakirodalom – mint jelen tanulmány is – mindemellett a megközelítés módszertani továbbfejlesztését és empirikus vizsgálatokban való alkalmazását sürgeti (Baele–Jalea 2023: 376–389).

A biztonságiasítás azonban nem áll meg a fenyegetés retorikai bemutatásánál. A folyamat akkor válik teljessé, amikor a narratívához konkrét, gyakorlati lépések is társulnak, amelyeket a közönség jogszerűnek és indokoltanak ismer el. A biztonságiasítás csak akkor tekinthető sikeresnek, ha a hallgatóság meggyőződéssel elfogadja, hogy a bemutatott veszély valódi, és azonnali beavatkozást igényel (Buzan et al. 1998). Egyazon jelenség körül több, egymással párhuzamos biztonságiasítási értelmezés is kialakulhat a különböző politikai-ideológiai keretek mentén, aminek szemléletes példája a menekültválság többféleképpen értelmezett és egymással versengő közéleti párbeszéde (Stivas 2023a: 49–72). A biztonságiasítás folyamata eltérő közönségeket szólíthat meg; előfordulhat például, hogy egy kérdés egy adott országban biztonságpolitikai üggyé válik, miközben a nemzetközi szereplők nem tekintik ugyanilyen módon fenyegetésnek. A szereplők ilyenkor tudatosan megtervezett kommunikációs stratégiákat alkalmaznak, amelyeket a célcsoport társadalmi és kulturális jellemzőihez igazítanak. Nem véletlen, hogy a szakirodalomban máig élénk vita folyik arról, miként határozható meg pontosan a „közönség”, illetve hogyan működik a biztonságiasítás különböző társadalmi csoportok viszonylatában (Balzacq 2008: 75–100; Buzan et al. 1998; Stivas 2023b: 184–198).

A footballhuliganizmus kapcsán számos eset azonosítható, amikor a jelenséget sikeresen biztonságpolitikai problémaként mutatták be, és az ebből következő intézkedéseket széles társadalmi támogatás övezte. Franciaországban például a közbiztonság védelmére hivatkozva vezették be a huliganizmus elleni jogszabályokat, jóllehet erősen vitatható, hogy ezek a szabályok valóban érdemben kezelték-e a problémát. A szabályozás a „veszélyes huligán” képét erősítette, és a jelenséget egyes esetekben a terrorizmus fogalmához kapcsolta (Divišová 2019: 757–769). Brazíliában ezzel szemben a hatóságok a tüntetőket minősítették huligánoknak, ami legitimációs alapot teremtett a rendőri erőszak alkalmazásához és a gyülekezési jog korlátozásához (Porto 1998: 433–459). Különösen nagy hangsúlyt kaptak azok az esetek, amelyeket a görög közbeszéd sikeres példának tekint – gondoljunk itt az Egyesült Királyság példájára és Margaret Thatcher kormányának intézkedéseire. A média jelentős szerepet vállalt abban, hogy megerősítse: a footballhuliganizmus az egész társadalomra kiterjedő fenyegetést jelent, ezért elkerülhetetlen a határozott állami fellépés. A folyamat többnyire azonban nem empirikusan igazolt összefüggéseken, hanem inkább feltételezéseken és spekulatív értelmezéseken alapult (Karyotakis–Zen 2025).

A Taylor-jelentést és az általa elindított változtatásokat a görög közbeszéd jellemzően sikertörténetként mutatja be. A kutatások ugyanakkor árnyaltabb képet festenek, és rámutatnak, hogy a kormány, a média és a rendőrség együttese kriminalizálta a futballteret, továbbá hozzájárult a munkásosztályt célzó szigorúbb politikák megerősítéséhez (Campbell 2023: 81–102). Másként fogalmazva: a biztonságiasítás folyamata hosszabb távon nem

hozta meg a várt társadalmi eredményeket, és nem szüntette meg a footballhuliganizmust. Jelen kutatás is ehhez a szakirodalomhoz kapcsolódik azzal, hogy két esettanulmány – Görögország és az Egyesült Királyság – összehasonlító elemzésén keresztül vizsgálja, miként konstruálták és kommunikálták a huliganizmust egzisztenciális fenyegetésként. A tanulmány egyik fő megállapítása, hogy a huliganizmus biztonságpolitikai keretezése önmagában még nem jelenti a jelenség sikeres kezelését, és esetenként olyan politikai eszközként működik, amely a rendkívüli intézkedések igazolását szolgálja (Karyotakis–Zen 2025).

A Heysel-katasztrófa utáni angliai helyzet és a Kampanos halálát követő görög időszak összehasonlítása

Az esettanulmány mint társadalomtudományi kutatási módszer lehetőséget teremt arra, hogy egy jelenséget a maga kontextusában, annak összetett jellegét figyelembe véve vizsgáljunk. Lényege, hogy nem csupán számszerűsíthető változókkal és trendekkel dolgozik, hanem tágabb társadalmi és jelentésbeli összefüggéseikben értelmezi a folyamatokat (Mabry 2008: 214–227). A komparatív megközelítés – vagyis több eset egymás melletti elemzése – különösen értékes lehet, mert rámutat(hat) a közös mintázatokra, valamint azokra a hiányosságokra és ellentmondásokra, amelyek egyetlen eset vizsgálata során rejtve maradnának. Az esettanulmány szolgálhat önálló elemzésként, valamint beépülhet egy szélesebb összehasonlító kutatási keretbe is (Bartlett–Vavrus 2017; Gustafsson 2017).

Tanulmányunk további része két kvalitatív esettanulmány elemzésére épül: az első a Kampanos halálát követően kibontakozó görögországi közéleti és médiamegjelenéseket vizsgálja, míg a második az angliai sajtóban megjelenő narratívákat elemzi a Heysel-stadion katasztrófáját követő időszakban. A kutatás célja annak feltárása, hogy az említett két kontextusban milyen módon jelent meg a biztonságpolitikai értelmezés, milyen kommunikációs mintázatok rajzolódnak ki, valamint, hogy a huliganizmus biztonságpolitikai problémaként való kezelése valóban hozzájárult-e a jelenség visszaszorításához. A görög eset – vagyis a Kampanos halála nyomán kialakult közéleti vita – szorosan kapcsolódik az országban régóta jelen lévő, időnként halálos kimenetelű footballhuliganizmus jelenségéhez, amely a 2022–2023-as időszakban rendkívüli mértékben felerősödött. A görög médiában és politikai kommunikációban az Egyesült Királyság módszere gyakran sikeres megoldási modellként jelenik meg, noha ezt a képet – ahogyan már említettem – több kutatás árnyalja, illetve vitatja. Ez indokolta, hogy a vizsgálat második eseteként az angliai médiamegjelenések is bevonásra kerültek, majd a két eset összehasonlítása révén vonok le következtetéseket. Rámutatva, hogy a Thatcher-kormány megközelítése

– különösen Lord Taylor munkásságán keresztül – sokak szemében a huliganizmus kezelésének mintapéldája. A szakirodalom azonban ennél jóval összetettebb képet rajzol, és rámutat, hogy a biztonságiasítás folyamata jelentős, gyakran nem szándékolt társadalmi mellékhatásokkal járt, illetve az sem tekinthető egyértelműnek, hogy valóban a jelenség tartós visszaszorításához vezetett-e (Karyotakis–Zen 2025).

Joggal merül fel tehát a kérdés, hogyan próbálta kommunikálni és biztonságpolitikai kérdéssé tenni a footballhuliganizmust a Kyriakos Mitsotakis vezette görög kormány és a hírmédia. A kérdés megválaszolása érdekében Karyotakis és Zen elvégezte a két esettanulmányhoz kapcsolódó médiatartalmak elemzését. Az elemzés alapját hírek, interjúk és sajtóközlemények képezték, amelyeket kiegészítettek a vonatkozó szakirodalommal, valamint az események társadalmi és politikai kontextusának értelmezésével (lásd még: Kuvaja–Olsson 2021: 31–55; Müller–Gebauer 2021: 760–778; Rubin–Baekkeskov 2020: 319–330; Stivas 2023b: 184–198). A kvalitatív módszertanból következően a vizsgálat elsősorban olyan jellegzetes szövegrészletek bemutatására épült, amelyek jól kirajzolják a diskurzus ismétlődő mintázatait. Az elemzésben szereplő példákat az összegyűjtött cikkek többlépcsős, alapos áttekintését követően választották ki. A cikkeket manuálisan gyűjtötték össze a Google keresőmotor találatai alapján, a teljes vizsgált időszakra – 2022. február 1-jétől 2024. április 23-ig – kiterjedően. A korpusz nem csupán a nagy, országos elérésű médiumokat foglalta magában, hanem kisebb, általuk tartalmilag relevánsnak ítélt hírportálokat is. Az elemzés induktív, kvalitatív tartalomelemzés keretében zajlott. A szövegeket tematikus kategóriákba rendezték, külön figyelmet fordítva a biztonságiasítási elmélet kulcselemeire, vagyis az egzisztenciális fenyegetésekre, a rendkívüli intézkedésekre, a referenciaobjektumokra és a célközönségre. Szem előtt tartva, hogy „a kvalitatív tartalomelemzés nem pusztán a szavak megszámlálásáról szól, hanem intenzív nyelvi vizsgálatot végez annak érdekében, hogy nagy mennyiségű szöveget hatékonyan kezelhető kategóriákba soroljon, amelyek hasonló jelentéseket képviselnek” (Hsieh–Shannon 2005: 1277–1288). A módszer lehetővé tette, hogy beazonosítsák a médiamegjelenések közös témáit, értelmezési kereteit, és megvizsgálják, hogyan kapcsolódnak mindezek a biztonságiasítás folyamatához (Hsieh–Shannon 2005: 1277–1288; Mayring 2021; Schreier 2012).

Anglia esettanulmánya: a huliganizmus biztonságossá tétele a Heysel-katasztrófa után

A Heysel-katasztrófa fordulópontot jelentett az angol football és a huliganizmus kapcsolatában. A Liverpool–Juventus mérkőzésen történt összecsapás és a stadion szerkezeti meghibásodása harminckilenc halálos áldozatot követelt. Az eset következményeként az angol klubokat öt évre kizárták az európai kupasorozatokból (BBC.

com 2000), és ettől kezdve a huliganizmust „angol betegségként” emlegették (Dunning et al. 1990; Lowerson 2022: 73). A Thatcher-kormány rendkívül szigorú fellépést hirdetett (Dunning et al. 1988; Lowerson 2022; Tsoukala 2009), és a kabinet több, a futballhoz kapcsolódó jogszabályt is elfogadott a „közrendzavarások” visszaszorítása érdekében (Hopkins–Hamilton–Smith 2014: 222–247; Lowerson 2022; McArdle 2000). A Heysel-tragédiát követően a Thatcher-kormány azonnal és határozottan reagált: a felelősöket „gangsztereknek” nevezte, a huliganokat pedig „fékezhetetlen szurkolókként” írta le, akik „szégyent hoznak az Egyesült Királyságra”, ezért „ki kell irtani őket”. Ez a retorika a biztonságiasítás logikáját követte, és a huliganizmust olyan egzisztenciális fenyegetésként jellemezte, amely rendkívüli állami beavatkozást indokol (Lowerson 2022; McArdle 2000; Tsoukala 2009).

A média szintén aktív szereplővé vált a folyamatban. A korábbi, gyakran „romantizáló” tudósításokat felváltotta „a huliganizmus elleni háború” narratívája. Elterjedté váltak az olyan címek, mint „A foci háborúba indul”, valamint egyes stigmatizáló jelzők, mint például a „csirkefogók” vagy az „idióta kisebbség” (Tsoukala 2009). A média egyidejűleg felerősítette a közvélemény biztonsági aggodalmait, miközben visszhangozta és legitímálta a kormány határozott, represszív fellépését (Kerr 1994; Lowerson 2022). A kormányzati kommunikáció és a média egyaránt összetett fenyegetésként jelenítette meg a huliganizmust: egyszerre jelent meg benne a fizikai erőszak veszélye (halálesetek, sérülések, rongálások), valamint az a szimbolikus kockázat, amely az angol futball nemzetközi reputációjának romlásához kapcsolódott. Mindez annak ellenére történt, hogy a „huliganizmus” fogalmának jogi szempontból mindmáig nincs pontosan körülhatárolt definíciója (Lowerson 2022; McArdle 2000).

Számos kutatás rámutatott ugyanakkor arra is, hogy a huligáncsoportok közötti összecsapások inkább ritualizált, egymás közötti konfrontációk voltak, semmint kiszámíthatatlan vagy véletlenszerű erőszakos cselekmények (Dunning et al. 1988: 141–162). Motivációik sok esetben az izgalom- és élménykereséshez kapcsolódtak (Kerr 1994). Ez arra utal, hogy a kormányzati és média-kommunikáció elsősorban a jelenség társadalmi veszélyként való érzékelését igyekezett kezelni, nem pedig a huliganizmus strukturális hátterét és mélyebb okait vizsgálta (Lowerson 2022). A szenzációra építő médiaképek, a stigmatizáló politikai narratívák és a futball nemzeti presztízsének hangsúlyozása különösen felerősödtek abban az időszakban, amikor Anglia a 2006-os labdarúgó-Európa-bajnokság rendezési jogáért versenyzett (Gibbons 2016). Mindez arra enged következtetni, hogy a biztonságiasítás folyamata sok esetben inkább a társadalmi percepció formálását célozta, semmint a huliganizmus mélyebb társadalmi-politikai okainak érdemi kezelését.

A Heysel-katasztrófát követő időszakban, a Thatcher-kormány idején a Konzervatív Párt következetesen a szigorúbb társadalmi ellenőrzés irányába mozdult el. A futballhuligánokkal szembeni határozott fellépés szimbolikus üzenetet hordozott, és azt jelezte, hogy a kormány kész megvédeni a közrendet és a közbiztonságot, valamint erőteljesen reagál minden közrendzavarásra (Lowerson 2022; McArdle 2000). A Hillsborough-tragédia áldozatainak családjai azonban megkérdőjelezték a brit kormány megoldási politikáját, és olyan – részben jogi természetű – reformjavaslatokat fogalmaztak meg, amelyek a felelősségre vonást és az intézményi átláthatóságot erősítették volna. A kormányzati válasz azonban egyértelmű volt: „A kormány elutasítja a családok javaslatát egy 'Hillsborough-törvény' elfogadására, amely a nyíltság kötelezettségét jogi felelősséggé tenné, és a gyászoló családoknak a nyomozások során ugyanolyan mértékű jogi képviselési támogatást biztosítana, mint a közhatalmi szerveknek” (Conn–Davies 2024). Későbbi jogszabályok tovább erősítették a kormány ezen retorikáját, és elsősorban olyan represszív, büntető jellegű intézkedéseket vezettek be, amelyek korlátozták a huligánok minősített személyek stadionlátogatását (Sporting Events Act, 1985). Mindez sokszor anélkül történt, hogy a törvényhozás érdemben mérlegelte volna az intézkedések végrehajthatóságát vagy ezek tényleges hatását a huliganizmus visszaszorítására (Lowerson 2022; McArdle 2000). A legismertebb példa az 1989-es „Football Spectators Act” (Labdarúgó-nézők törvénye) alapján létrehozott Nemzeti Tagsági Rendszer volt. A Taylor-jelentés később megállapította, hogy a rendszer érdemben nem járult hozzá a huliganizmus csökkenéséhez, ugyanakkor olyan mértékű ellenőrzést vezetett be a nézők felett, amely sokak szerint már aránytalan korlátozást jelentett, és elsősorban politikai célokat szolgált (Taylor-jelentés 1990; Lowerson 2022; McArdle 2000).

A biztonságiasítás értelmezési keretében a jogalkotás elsődleges célközönségét egyrészt a brit parlament alkotta, amelynek támogatását biztosítani kellett, másrészt – közvetetten – a választók, akiket meg kellett győzni arról, hogy a huliganizmus rendkívüli, egzisztenciális fenyegetést jelent, ezért indokolt a rendkívüli intézkedések bevezetése.

Görögország esettanulmánya: a huliganizmus biztonságpolitikai értelmezése Alkis Kampanos halála után

Alkis Kampanos meggyilkolása erőteljes társadalmi sokkhatást váltott ki Görögországban. Az eset arra utalt, hogy a huligáncsoportok súlyos, akár halálos erőszakot is képesek elkövetni anélkül, hogy a rendőrség hatékony ellenőrzést gyakorolna felettük. A kormány ennek nyomán számos biztonságpolitikai jellegű intézkedést jelentett be. A 2022. február 1-jei események után Takis Theodorikakos, a polgári védelem akkori minisztere

hangsúlyozta: „Semmilyen erőszakot nem tűrünk. A jogállam minden állampolgárt véd. A görög rendőrség végzi a dolgát” (*Minocp.gov.gr* 2022a). A következő napon pedig arról számoltak be, hogy a rendőrség letartóztatta a gyilkosság gyanúsítottját, illetve további eljárások várhatók. Theodorikakos kijelentette: „Szívem mélyéből szeretném kifejezni legmélyebb együttérzésemet Alkis családjának, aki olyan igazságtalanul és korán távozott közülünk. Tudom, hogy ez nem enyhíti szerettei fájdalmát. De legalább igazságot szolgáltatunk” (*Minocp.gov.gr* 2022b).

A következő napokban Theodorikakos, a miniszterelnök és más kormányzati szereplők többször is megerősítették, hogy meg kívánják állítani az életveszélyes erőszakot, felszámolják az illegálisan működő szurkolói struktúrákat, és fokozzák a rendőri ellenőrzést (*Minocp.gov.gr* 2022c). A kormányzati kommunikáció elismerte, hogy a huliganizmus összetett társadalmi jelenség, és a kezdeti időszakban még nem rajzolódott ki egy koherens, átfogó szakpolitikai megközelítés (*Minocp.gov.gr* 2022d). Néhány nappal később azonban a retorika egyértelműen keményebbé vált: a kormány fokozott rendőri jelenlétet, az illegálisan működő szurkolói klubok bezárását és szigorúbb felelősségre vonási mechanizmusokat ígért a sportegyesületek számára, célként pedig „a családok visszatérését” jelölte meg a stadionokba (*Minocp.gov.gr* 2022e; *Minocp.gov.gr* 2022f). Kijelentették: „A görög rendőrség naponta intenzívebb ellenőrzéseket végez, és illegális szurkolói klubokat zár be. Ezekben a klubokban olyan bűncselekményeket tárt fel, mint a kábítószer-kereskedelem és a fegyverviselés. Minden elkövetőt bíróság elé állítanak” (*Minocp.gov.gr* 2022g). A média – ezzel párhuzamosan – egyre inkább a társadalom egészét fenyegető jelenségként jelenítette meg a huliganizmust, amelyet a rivalizáló klubok közötti ellenségeség és a radikalizált szurkolói identitások táplálnak. Számos elemzés sürgette a szabályozás további szigorítását, a szurkolói terek fokozott felügyeletét és a Heysel utáni brit megközelítéshez hasonló politikai beavatkozást (*Psomiadis* 2022; *Zisiadis* 2022; *Bakouli* 2022; *Papa-georgiou* 2022). A Thatcher–Taylor-modell így a görög biztonságpolitikai narratíva visszatérő hivatkozási pontjává vált. Ennek nyomán a Mitsotakis-kormány 2022. február 21-én rendkívüli intézkedéscsomagot jelentett be, ami a szurkolói klubok ideiglenes bezárását, a stadionok CCTV-rendszereinek fejlesztését, a rendőrségi képzés kiterjesztését, a kapcsolódó tevékenységek szorosabb felügyeletét és a büntetőjogi szankciók szigorítását jelentette (*Iefimerida.gr* 2022).

A görög biztonságpolitikai értelmezés azonban komoly kihívásokkal szembesült a 2023. augusztus 7-én történt Michalis Katsouris-gyilkosság után. A horvát huligáncsoportok akadálytalan bejutása Athénba ráirányította a figyelmet a rendőrségi és kormányzati mulasztásokra, és a médiareakció is jóval kritikusabbá vált, mint Kampanos esetében (*Kekesi* 2023; *Bilalis* 2023). A sajtó a még szigorúbb fellépés szükségességét hangsúlyozta, és

ismételten a Thatcher-korszak rendteremtő modelljére hivatkozott, ami a biztonságpolitikai logika további erősödését jelezte. „A Thatcher-kormány kevesebb mint egy év alatt – annak politikai árát figyelmen kívül hagyva – kiirtotta a huliganizmust. Annak ellenére, hogy a Vaslady sokak szerint alapvetően nem kedvelte a futballt, megváltoztatta a brit stadionok légkörét. Ma már nincsenek rácsok, a szurkolók nem mennek a pályára, nem tapolnak, még köpni sem mernek” (*Tsakiri* 2023).

Georgios Lyngieridis rendőr halála után a Mitsotakis-kormány tovább erősítette a retorikáját, és még szigorúbb, rendkívüli intézkedéseket hirdetett meg. A haláleset napján a polgári védelemért felelős miniszter a huliganizmus visszaszorítását célzó, hatékonyabb program szükségességét hangsúlyozta, és ígéretet tett, hogy minden felelőst elszámoltatnak. „Ne legyen senki, aki erkölcsileg, ideológiailag vagy gyakorlatilag támogatja és igazolja az erőszakot. A Georgios meggyilkolásával kapcsolatos nyomozás addig folytatódik, amíg el nem jutunk azokhoz, akik megszervezték, koordinálták és felfegyverezték mindazokat, akik részt vettek ebben a bűnös támadásban, amely a halálához vezetett” (*Minocp.gov.gr* 2023). A miniszterelnök hasonlóan határozott üzeneteket fogalmazott meg, kijelentve, hogy „ezúttal nincs visszaút”. Mitsotakis hangsúlyozta, hogy „végigjárja az utat, és kiirtja a huliganizmust a stadionokból”. Az intézkedések egyik fő okaként Lyngieridis halálát jelölte meg (*Amna.gr* 2024). A retorika ezzel tovább erősítette a huliganizmus egzisztenciális fenyegetésként való kerepezését, és legitimálta a rendkívüli, biztonságpolitikai jellegű beavatkozást.

A footballhuliganizmushoz köthető három halálesetre adott társadalmi reakciók arra utalnak, hogy Alkis Kampanos meggyilkolását követően a görög lakosság egyre inkább egzisztenciális fenyegetésként kezdte érzékelni a huliganizmust, és határozottabb állami beavatkozást sürgetett. A tragédia nyomán számos megemlékezés, tüntetés és civil kezdeményezés indult annak érdekében, hogy Kampanos emléke fennmaradjon, és a fiatal áldozat a huliganizmus elleni tiltakozás jelképes alakjává váljon. A megmozdulások központi üzenetét a „Soha többé” jelszó foglalta össze, amely azt a követelést fejezte ki, hogy hasonló tragédia soha ne fordulhasson elő a jövőben. A média széles körben beszámolt ezekről az eseményekről, sok esetben a gyors és következetes állami fellépés szükségességét hangsúlyozta. Michalis Katsouris halála után a társadalmi reakciók hasonló tendenciákat követtek, azonban a közvélemény ekkor már jóval kritikusabban viszonyult a kormányhoz, hiszen a tragédia bekövetkezése a rendőrség mulasztásával állt összefüggésben. A közvéleményt ebben az időszakban a düh, a felháborodás és az igazságkeresés igénye határozta meg. Katsouris testvére így fogalmazott: „Teljesen csalódottak vagyunk az események alakulása miatt. Anyám megőrült attól, amit lát és hall. Egyáltalán nem számítottunk erre a fejleményre” (*Prothema.gr* 2023b).

Georgios Lyngieridis rendőr halála tovább erősítette azt a társadalmi elvárást, hogy „véget kell vetni a huliganizmusnak”. Mindinkább megkérdőjeleződött a kormány azon ígérete, amely szerint tartós és hatékony megoldást tud kínálni a görög labdarúgást átható erőszak problémájára. A civil szervezetek és állampolgári kezdeményezések továbbra is határozottabb fellépést sürgettek. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a társadalom a huliganizmust súlyos, részben egzisztenciális fenyegetésként érzékeli, miközben az állami intézkedések következetességébe és eredményességébe vetett bizalom fokozatosan meggyengült.

Befejezés

A tanulmány annak feltárására törekedett, miként jelenik meg a huliganizmus egzisztenciális fenyegetésként a közbeszédben és a médiában, valamint hogyan működik a biztonságiasítás folyamata két eltérő társadalmi-kulturális környezetben: egyrészt a Heysel-katasztrófa után az Egyesült Királyságban, másrészt a Kampanos-gyilkosság utáni Görögországban. Az eredmények arra utalnak, hogy a sikeres biztonságpolitikai szemlélet önmagában nem garantálja a huliganizmus hatékony visszaszorítását. Bár az Egyesült Királyságot a nemzetközi és a görög médiában gyakran a sikeres fellépés mintapéldájaként jelenítik meg (Walker–Young 2023), ez az értelmezés többnyire csak retorikai módszertanon alapul. A jelenség továbbra is tapasztalható; a letartóztatási adatok és a futballtilalmak statisztikái pedig csak korlátozottan alkalmasak a valós tendenciák megragadására (Green–Simmons 2015: 39–55; Lowerson 2022). A csökkenő számok mögött részben a CCTV-rendszerek elterjedése és a rendészeti gyakorlat átalakulása áll (Cashmore–Dixon 2024: 378–384; Hopkins–Hamilton–Smith 2014: 222–247), miközben számos incidens alacsonyabb osztályú bajnokságokba vagy alternatív terekbe tevődött át (Green–Simmons 2015: 39–55; Lowerson 2022). A Wembley-ben rendezett Euro2020 döntő eseményei világosan jelzik, hogy a kockázat nem szűnt meg (MacInnes 2021).

A görög helyzetet további strukturális tényezők nehezítik; gondolunk itt a politikai klientúrahálózatokra, a klubtulajdonosi érdekcsoportok befolyására, a televíziós bevételektől és a fogadási pénzáramoktól való függésre, valamint a korrupciós gyanúkra/esetekre (Anagnostopoulos–Senaux 2011: 722–736; Manoli et al. 2019: 199–215). A média ezeket a körülményeket igen ritkán elemzi érdemben. A médiában inkább a moralizáló értelmezések dominálnak, miközben a „brit modellre” való hivatkozás leegyszerűsített referenciapontként működik (Cashmore–Dixon 2024: 378–384; Grodecki et al. 2024: 1–8). A „médiaelfoglalás” mechanizmusai tovább erősítik azt a mintázatot, amelyben a sajtó nemegyszer a hatalmi érdekek közvetítőjeként jelenik meg a kritikai feltárás helyett (Karyotakis 2024: 1–9; Karyotakis 2025;

Nevradakis 2024: 268–284; Papathanassopoulos et al. 2021: 177–230). Illetőleg a sportújságírás depolitizálását támogató szakmai normák is hozzájárulnak ahhoz, hogy a strukturális problémák továbbra is rejtve maradjanak (Broussard 2020: 1627–1643; Broussard 2022: 1–24; Burroughs et al. 2023: 350–368).

A futballhuliganizmusra adott kormányzati válasz mindkét országban elsősorban korlátozó és büntető jellegű eszközökre épült, amelyek hatékonysága sok esetben továbbra is kérdéses. Számos intézkedés empirikus bizonyítékok nélkül került bevezetésre, és egyes gyakorlatok – különösen a futballtilalmak és a nemzetközi adatmegosztás – alapjogokat is sérthetnek (McArdle 2000; Tsoukala 2009). Ezzel párhuzamosan azonban a nem állami biztonsági szereplők – így a magánbiztonság, a sportrendészet és az önkormányzati rendészet – egyre nagyobb szerepet kapnak, amely folyamat hazai kontextusban egy tudatosan szerveződő tudományos és szakmai diskurzus keretében is értelmezhető (Csaba–Tóth 2024; Christián 2022). Eközben a „huligán” címke stigmatizáló, dehumanizáló retorikai eszközzé vált, amely legitimálja a rendkívüli beavatkozásokat, miközben elfedi a jelenség társadalmi és kulturális összetettségét (Dunning et al. 1990; Dunning et al. 2002: 141–162; Giulianotti 1999: 29–40; Kerr 1994; Lowerson 2022).

Összegzésként elmondható, hogy a vizsgált esetek alapján a huliganizmus biztonságpolitikai megközelítése elsősorban a kormányzati fellépés igazolását és a közvélemény meggyőzését szolgálja, nem pedig a probléma mélyebb, társadalmi-gazdasági gyökereinek kezelését (Divišová 2019: 757–769; Lee Ludvigsen 2018: 1058–1071; Lee Ludvigsen 2020: 880–900; Smolík–Đorđević 2023: 66–75). Bizonyítva, hogy a sikeres biztonságiasítás önmagában még nem garantálja a jelenség érdemi visszaszorítását. Hangsúlyozzuk azt is, hogy kutatásunk korlátai elsősorban annak módszertani megközelítéséből fakadnak; a vizsgálat a relevánsnak ítélt szakirodalom és a két ország médiaközleményei kvalitatív elemzésére épült. Csak további esettanulmányok, interjúk, fókuszcsoportok és kérdőíves vizsgálatok elemzése tennék lehetővé a problémakör mélyebb feltárását, annak vizsgálatát, miként érzékeli a közvélemény és a szakmai szereplők köre a huliganizmus elleni fellépés eredményességét és határait. A jövőbeli empirikus kutatások intézményi és szakmai feltételei részben már rendelkezésre állnak, mivel a Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék (Christián–Lippai 2021) körül egy olyan stabil kutatói hálózat működik, amelynek együttműködési struktúráját és tudományos teljesítményét Csaba és Tóth részletesen feltárták (Csaba–Tóth 2024). Írásommal ehhez kívántam betekintést, érdekes és talán izgalmas impulzusokat adni a téma iránt érdeklődőknek és a futballhuliganizmus jövőbeli kutatói számára.

Irodalomjegyzék

- Anagnostopoulos, C. & Senaux, B. (2011) Transforming top-tier football in Greece: The case of the 'Super League'. *Soccer and Society*, Vol. 12. No. 6. pp. 722–736. <https://doi.org/10.1080/14660970.2011.609676>
- Avgerinou, V. & Giakoumatos, S. G. (2012) The effect of hooliganism on Greek football demand. In: Jewell, R. T. (ed.) *Violence and aggression in sporting contests: Economics, history and policy*. Springer. pp. 155–174. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-6630-8_10
- Baele, S. J. & Jalea, D. (2023) Twenty-five years of securitization theory: A corpus-based review. *Political Studies Review*, Vol. 21. No. 2. pp. 376–389. <https://doi.org/10.1177/14789299211069499>
- Balzacq, T. (2005) The three faces of securitization: Political agency, audience and context. *European Journal of International Relations*, Vol. 11. No. 2. pp. 171–201. <https://doi.org/10.1177/1354066105052960>
- Balzacq, T. (2008) The policy tools of securitization: Information exchange, EU foreign and interior policies. *Journal of Common Market Studies (JCMS)*, Vol. 46. No. 1. pp. 75–100. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2007.00768.x>
- Bartlett, L. & Vavrus, F. (2017) Comparative case studies: An innovative approach. *Nordic Journal of Comparative and International Education (NJCIE)*, Vol. 1. No. 1. Article No. 1. <https://doi.org/10.7577/njcie.1929>
- Boda J. et al. szerk. (2019) *Rendészettudományi szakszótár. „Sporthuliganizmus” szócikk*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. pp. 209–210.
- Broussard, R. (2020) “Stick to sports” is gone: A field theory analysis of sports journalists’ coverage of socio-political issues. *Journalism Studies*, Vol. 21. No. 12. pp. 1627–1643. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2020.1785323>
- Broussard, R. (2022) “Cowing to the unnecessary pressures”: Examining story forms sports journalists employ for sports-related socio-political issues. *Journal of Sports Media*, Vol. 17. No. 2. pp. 1–24. <https://doi.org/10.1353/jsm.2022.a899582>
- Burroughs, B., Nettingham, S.-Q. & Nourse, D. (2023) “Stick to sports” and critical sports media industry studies. *Journal of Sport & Social Issues*, Vol. 47. No. 4. pp. 350–368. <https://doi.org/10.1177/01937235231206490>
- Buzan, B., Wæver, O. & Wilde, J. (1998) *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- Campbell, T. (2023) ‘The enemy within’: Football hooliganism and the miners’ strike. *Sport in History*, Vol. 43. No. 1. pp. 81–102. <https://doi.org/10.1080/17460263.2022.2091654>
- Cashmore, E. & Dixon, K. (2024) Why football violence made a comeback in continental Europe but spared England. *Soccer and Society*, Vol. 25. No. 3. pp. 378–384. <https://doi.org/10.1080/14660970.2023.2301204>
- Christián L. (2022) *Komplementer rendészet*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest.
- Christián L. & Lippai Zs. (2021) *Kakukktörés vagy új rendészeti alap- pillér?* In: Csaba Z. & Zsámbokiné Ficskovszky Á. (szerk.) „Tehetség, szorgalom, hivatás”. Tanulmánykötet. Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyi Tagozata, Budapest. pp. 17–30. <https://doi.org/10.37372/mrtvpt.2021.1.1>
- Csaba Z. & Tóth A. (2024) *A Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék tíz éve tudományos publikációkban*. Magyar Rendészet, különszám. pp. 145–162. <https://doi.org/10.32577/mr.2024.ksz.10>
- Divišová, V. (2019) Euro 2016 and its security legacy for football supporters: A conceptual blurring of hooligans and terrorists? *Soccer and Society*, Vol. 20. No. 5. pp. 757–769. <https://doi.org/10.1080/14660970.2019.1616268>
- Dunning, E., Murphy, P., Murphy, P. J. & Williams, J. (1990) *Football on trial: Spectator violence and development in the football world*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203408728>
- Dunning, E., Murphy, P. & Waddington, I. (2002) Towards a sociological understanding of football hooliganism as a world phenomenon. In: Dunning, E., Murphy, P., Waddington, I. & Astrinakis, A. E. (eds.) *Fighting fans: Football hooliganism as a world phenomenon*. University College Dublin Press. pp. 141–162.
- Dunning, E., Murphy, P. & Williams, J. (1988) *The roots of football hooliganism: A historical and sociological study*. Routledge.
- Freyer T. (2004) *A rendvédelmi erők harca a football-huliganizmus ellen Magyarországon*. Doktori értekezés. Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar, Budapest.
- Giulianotti, R. (1999) Hooligans and carnival fans: Scottish football supporter cultures. In: Armstrong, G. & Giulianotti, R. (eds.) *Football cultures and identities*. Macmillan. pp. 29–40.
- Green, C. & Simmons, R. (2015) The English disease: Has football hooliganism been eliminated or just displaced? In: Rodriguez, P., Kesenne, S. & Koning, R. (eds.) *The economics of competitive sports*. Edward Elgar Publishing. pp. 39–55.
- Grodecki, M., Antonowicz, D., Kossakowski, R. & Doidge, M. (2024) Hooligans are coming home. A response to Ellis Cashmore and Kevin Dixon, ‘Why football violence made a comeback in continental Europe but spared England’. *Soccer and Society*, Vol. 25. No. 7. pp. 914–921. <https://doi.org/10.1080/14660970.2024.2328975>
- Gustafsson, J. (2017) Single case studies vs. multiple case studies: A comparative study. Halmstad University, Academy of Business, Engineering and Science.
- Hopkins, M. & Hamilton-Smith, N. (2014) Football banning orders: The highly effective cornerstone of a preventive strategy? In: Hopkins, M. & Treadwell, J. (eds.) *Football hooliganism, fan behaviour and crime: Contemporary issues*. Palgrave Macmillan. pp. 222–247.
- Hsieh, H.-F. & Shannon, S. E. (2005) Three approaches to qualitative content analysis. *The Qualitative Health Research*, Vol. 15. No. 9. pp. 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Karyotakis, M.-A. (2024) Exercising control in media during COVID-19: The “stay at home” campaign on Twitter in Greece. *Humanities and Social Sciences Communications*, Vol. 11. No. 1. pp. 1–9. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-03240-w>
- Karyotakis, M.-A. (2025) *Populism, territories, name disputes, and hyperreality: Greek nationalism and the Macedonian case*. Lexington Books.
- Karyotakis, M. A. & Zen, C. M. (2025) Securitizing the Greek football? Communication, hooliganism, and lessons learned from the United Kingdom. *The Communication Review*, Vol. 28. No. 4. pp. 444–473. <https://doi.org/10.1080/10714421.2025.2545678>
- Kerr, J. H. (1994) *Understanding soccer hooliganism*. Open University Press.
- Kuvaja, M. & Olsson, P. (2021) Stadi derby and the securitization of urban public space. *Ethnologia Fennica*, Vol. 48. No. 1. pp. 31–55. <https://doi.org/10.23991/ef.v48i1.88915>
- Le Bon, G. ([1895] 1913) *A tömegek lélektana*. Ford. Balla A. Franklin Társulat, Budapest. pp. 17–30.
- Lee Ludvigsen, J. A. (2018) Sport mega-events and security: The 2018 World Cup as an extraordinarily securitized event. *Soccer and Society*, Vol. 19. No. 7. pp. 1058–1071. <https://doi.org/10.1080/14660970.2018.1487841>
- Lee Ludvigsen, J. A. (2020) ‘Safety first’: Towards a security legacy and fan-oriented research agenda in the English Premier League. *Sport in Society*, Vol. 23. No. 5. pp. 880–900. <https://doi.org/10.1080/17430437.2019.1590339>
- Lippai Zs. & Simonics A. (2021) *Magánbiztonság és footballhuliganizmus*. In: *Tradíció, tudomány, minőség. 30 éves a Vám- és Pénzügyi Tanszék*. Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyi Tagozata, Budapest. pp. 306–319. <http://doi.org/10.37372/mrtvpt.2021.2.22>
- Mabry, L. (2008) Case study in social research. In: Alasuutari, P., Bickman, L. B. & Brannen, J. (eds.) *The SAGE Handbook of Social*

- Research Methods 1. SAGE Publications Ltd. pp. 214–227. <https://doi.org/10.4135/9781446212165.n13>
- Manoli, A. E., Antonopoulos, G. A. & Bairner, A. (2019) The inevitability of corruption in Greek football. *Soccer and Society*, Vol. 20. No. 2. pp. 199–215. <https://doi.org/10.1080/14660970.2017.1302936>
- Mastrogiannakis, D. (2016) Punishing and monitoring the Greek football fans: Civil liberties at stake? In: Tsoukala, A., Pearson, G. & Coenen, P. T. M. (eds.) *Legal responses to football hooliganism in Europe*. T.M.C. Asser Press. pp. 93–105. https://doi.org/10.1007/978-94-6265-108-1_6
- Mátyás, Sz., Nagy-Tóth, N., Dávid, L., Gogo, A. & Bujdosó, Z. (2022) The Role of Sports Policing and Tourism Safety at the Summer Olympics. *Sustainability*, Vol. 14. No. 10. Article No. 5928. <https://doi.org/10.3390/su14105928>
- Mayring, P. (2021) *Qualitative content analysis: A step-by-step guide*. SAGE Publications Ltd.
- McArdle, D. (2000) *From boot money to Bosman: Football, society and the law*. Cavendish.
- Mungiu-Pippidi, A. (2013) Freedom without impartiality. The vicious circle of media capture. In: Gross, P. & Jakubowicz, K. (eds.) *Media transformations in the post-communist world: Eastern Europe's tortured path to change*. Rowman & Littlefield. pp. 33–48.
- Müller, P. & Gebauer, C. (2021) Austria and the global compact on migration: The 'populist securitization' of foreign policy. *Comparative European Politics*, Vol. 19. No. 6. pp. 760–778. <https://doi.org/10.1057/s41295-021-00260-7>
- Nagy L. T. (2006) A futballhuliganizmus jellemzői és helyzete hazánkban. In: Irk F. (szerk.) *Kriminológiai Tanulmányok 43. Országos Kriminológiai Intézet*, Budapest. pp. 117–135.
- Nagy-Tóth N. A. (2019) *Sportrendészet a sportigazgatás rendszerében*. Nemzeti Közszerkesztési Egyetem, Budapest.
- Nevradakis, M. (2024) Can social media expand public discourse in a 'captured' mediascape? The case of Greece. *Central European Journal of Communication*, Vol. 17. No. 2(36). Special issue 2024. pp. 268–284. [https://doi.org/10.51480/1899-5101.17.2\(36\).662](https://doi.org/10.51480/1899-5101.17.2(36).662)
- Papathanassopoulos, S., Karadimitriou, A., Kostopoulos, C. & Archontaki, I. (2021) Greece: Media concentration and independent journalism between austerity and digital disruption. In: Trappel, J. & Tomaz, T. (eds.) *The media for democracy. Monitor 2021: How leading news media survive digital transformation?* Vol. 2. University of Gothenburg. pp. 177–230. <https://doi.org/10.48335/97891888554285>
- Porto, M. P. (1998) Telenovelas and politics in the 1994 Brazilian presidential election. *Communication Review*, Vol. 2. No. 4. pp. 433–459. <https://doi.org/10.1080/10714429809368567>
- Rubin, O. & Baekkeskov, E. (2020) Expert-led securitization: The case of the 2009 pandemic in Denmark and Sweden. *Politics & Governance*, Vol. 8. No. 4. pp. 319–330. <https://doi.org/10.17645/pag.v8i4.2982>
- Schreier, M. (2012) *Qualitative content analysis in practice*. SAGE Publications Ltd.
- Shangoyan, M., Aposkiti, C., Pirlogea, I. & Herki, N. (2023) No national plans. Tackling radicalisation and discrimination with the effort of civil society in Greece and Romania. *International Review of Sociology*, Vol. 33. No. 3. pp. 458–489. <https://doi.org/10.1080/03906701.2024.2322332>
- Smolik, J. & Đorđević, V. (2023) From repression to prevention in Central Europe: Football anti-hooligan policies in the Czech Republic, Poland, and Slovakia. *Problems of Post-Communism*, Vol. 70. No. 1. pp. 66–75. <https://doi.org/10.1080/10758216.2021.1918006>
- Stivas, D. (2023a) Greece's response to the European refugee crisis: A tale of two securitizations. *Mediterranean Politics*, Vol. 28. No. 1. pp. 49–72. <https://doi.org/10.1080/13629395.2021.1902198>
- Stivas, D. (2023b) The art of securitising. Orbán's handling of the European refugee crisis. *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 31. No. 1. pp. 184–198. <https://doi.org/10.1080/14782804.2021.1963689>
- Szabó J. (2003) *Futballhuliganizmus*. PolgArt Könyvkiadó, Budapest.
- Tóth, N., Mátyás, Sz., Bujdosó, Z., Dávid, L., Tóth, G. & Mátrai, G. (2024) Innovation, infocommunication and digital transformation in sport policing and certain aspects of sports. *Journal of Infrastructure Policy and Development*, Vol. 8. No. 3. Article No. 2617. <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i3.2617>
- Tsoukala, A. (2009) Football hooliganism in Europe: Security and civil liberties in the balance. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230594661>
- Tsoukala, A. (2011) Timing 'dangerousness': Football crowd disorder in the Italian and Greek press. *Sport in Society*, Vol. 14. No. 5. pp. 598–611. <https://doi.org/10.1080/17430437.2011.574360>
- Vári V. (2014) Bűnüldözési statisztika a hatékonyság tükrében. *Magyar Rendészet*, Vol. 14. No. 5. pp. 131–148. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/view/3889> [Letöltve: 2026. 01. 05.]
- Vári V. (2019) Rendőrségtípusok „társadalmi” hatékonysága. *Miskolci Jogi Szemle*, Vol. 14. No. 2 (különszám). pp. 428–437. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/6612/40_varivince_t%3B%20rdelt.pdf [Letöltve: 2026. 01. 05.]
- Zaimakis, Y. (2018) Football fan culture and politics in modern Greece: The process of fandom radicalization during the austerity era. *Soccer and Society*, Vol. 19. No. 2. pp. 252–270. <https://doi.org/10.1080/14660970.2016.1171214>

Internetes hivatkozások

- Amna.gr (2024) Kyriakos Mitsotakis: “We will end the scourge of hooliganism.” (In Greek.) May 11, 2024. <https://www.amna.gr/sport/article/817894/Kyriakos-Mitsotakis-Tha-teleiosoume-metin-mastiga-tou-chouligkanismou> [Letöltve: 2025. 12. 13.]
- Andrianopoulos, B. (2023) How they dealt with fan violence in Europe? (In Greek.) December 12, 2023. <https://www.kathimerini.gr/investigations/562778035/pos-antimetopisan-tin-opadiki-viastin-eyropi> [Letöltve: 2026. 01. 04.]
- Bakouli, N. (2022) Thatcher never beat the hooligans. (In Greek.) February 4, 2022. <https://www.news247.gr/magazine/i-thatserde-nikise-pote-tous-xouligkan> [Letöltve: 2025. 12. 17.]
- BBC.com (2000) The Heysel disaster. May 29, 2000. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/768380.stm [Letöltve: 2025. 12. 02.]
- Bilalis, N. (2023) Fan violence in the Balkans and the long-lasting recruitment of new hooligans. August 26, 2023. <https://www.lifo.gr/now/sport/i-opadiki-bia-sta-balkania-kai-i-diahroniki-stratologisi-neon-hoyligkan> [Letöltve: 2025. 12. 19.]
- Britannica – “folk football medieval sport” (2023) <https://www.britannica.com/sports/folk-football> [Letöltve: 2025. 12. 27.]
- Conn, D. & Davies, C. (2024) Hillsborough disaster timeline: Decades seeking justice and change. April 15, 2024. <https://www.theguardian.com/football/2023/dec/06/hillsborough-disaster-timeline-decades-seeking-justice-and-change> [Letöltve: 2026. 01. 02.]
- Dragomir, M. (2019) Media capture in Europe. Media Development Investment Fund. <https://www.mdif.org/wp-content/uploads/2023/10/MDIF-Report-Media-Capture-in-Europe.pdf> [Letöltve: 2026. 01. 01.]
- Ekathimerini.com (2023) Thessaloniki street renamed after soccer violence victim. March 14, 2023. <https://www.ekathimerini.com/news/1206674/thessaloniki-street-renamed-after-soccer-violence-victim> [Letöltve: 2025. 12. 17.]
- Euronews.com (2023) Greece – Murder of Alkis Kampanos: The entire chronicle. (In Greek.) July 17, 2023. <https://gr.euronews.com/2023/07/13/ellada-dolofonia-alkh-kampanoy-olo-to-xroniko> [Letöltve: 2025. 12. 15.]
- Evans, G. (2022) Alkis Kampanos, a 19-year-old Greek football fan murdered for supporting the wrong team. February 16, 2022. <https://www.nytimes.com/athletic/3130560/2022/02/16/>

- alkis-kampanos-a-19-year-old-greek-football-fan-murdered-for-supporting-the-wrong-team [Letöltve: 2025. 12. 11.]
- Franklin, J. (2018) The Taylor Report and its Effect on Football. <https://worldinsport.com/the-taylor-report> [Letöltve: 2025. 12. 04.]
- Gatopoulos, D. (2023) Greece bans fans at all top-flight football matches after riot breaks out at volleyball game. December 11, 2023. <https://www.independent.co.uk/sport/football/greece-football-hooligans-fans-ban-b2462093.html> [Letöltve: 2026. 01. 03.]
- Gibbons, M. (2016) The cultural resonance of Euro 96. July 6, 2016. <https://www.theguardian.com/football/in-bed-with-maradona/2016/jul/06/euro-96-england-germany-music-sport-tony-blair> [Letöltve: 2025. 12. 28.]
- Hallin, D. C. & Mancini, P. (2004) Comparing media systems: Three models of media and politics. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511790867> [Letöltve: 2026. 01. 04.]
- Hillsborough Stadium, Disaster (Taylor Report) (1990) Parliament of the United Kingdom. January 29, 1990. <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1990/jan/29/hillsborough-stadium-disaster-taylor> [Letöltve: 2025. 12. 01.]
- Iefimerida.gr (2022) These are the initiatives for fan violence: All fan clubs are closed until July 31. (In Greek.) February 21, 2022. <https://www.iefimerida.gr/ellada/metra-opadiki-bia-kleinoy-n-syndesmoi-eos-31-iolyioy> [Letöltve: 2025. 12. 14.]
- K@rcsi (2009) 1990.III.10. Vác–Ferencváros 1:0. Tempó Fradi. Klubtörténet és statisztikai portál. <http://www.tempofradi.hu/1990iii10-vac-ferencvaros-10> [Letöltve: 2025. 12. 20.]
- Kekesi, L. (2023) Michalis Katsouris: Who was the 29-year-old AEK fan who was murdered in New Philadelphia. (In Greek.) August 9, 2023. <https://www.protothema.gr/greece/article/1400606/mihalis-katsouris-pois-itan-o-29hronos-opados-tis-aek-pou-dolofonithike-sti-nea-filadelfeia> [Letöltve: 2025. 12. 30.]
- Kiss A. (2016) Elszabadult érzelmek vagy tudatos agresszió? – A footballhuliganizmus pszichológiája. I. rész. <https://mindsetpszichologia.hu/elszabadult-erzelmek-vagy-tudatos-agresszio-a-footballhuliganizmus-pszichologia-i-resz> [Letöltve: 2026. 01. 03.]
- Koukoumakas, K., Menegos, P. & Schinas, G. (2024) Hooligan express: A journey into the unknown world of ultras. March 28, 2024. <https://lab.imedd.org/en/hooliganexpress> [Letöltve: 2025. 12. 29.]
- Kőváry A. (2019) A nap, amikor vérben született meg az újkori angol foci. Origo, 2019. április 15. <https://www.origo.hu/sport/futball/20190415-shafield-stadionkatasztrofa-harminc-eves-evfordulo.html> [Letöltve: 2026. 01. 02.]
- Krani, M. (2022) The phenomenon of fan violence and the situation in Greece. (In Greek.) The Art of Crime, Vol. 12. pp. 174–181. https://theartofcrime.gr/wp-content/uploads/2023/01/11_Teuxos_12_KRANI.pdf [Letöltve: 2025. 12. 07.]
- Lipschutz, R. D. (1995) On security. Columbia University Press. <https://trove.nla.gov.au/version/25130907> [Letöltve: 2025. 12. 14.]
- Lowerson, A. J. (2022) A critical evaluation of the regulation of football spectatorship: Defining & refining the optimal method of spectator management. Doctoral thesis. Manchester Metropolitan University's Research Repository. Manchester Metropolitan University. <https://e-space.mmu.ac.uk/630459> [Letöltve: 2025. 12. 16.]
- MacInnes, P. (2021) England fan disorder at Euro 2020 final almost led to deaths, review finds. The Guardian, December 3, 2021. <https://www.theguardian.com/football/2021/dec/03/england-fan-disorder-at-euro-2020-final-almost-led-to-deaths-review-finds> [Letöltve: 2025. 12. 01.]
- Malteizou, R. (2022) Greece steps up measures to fight hooliganism after killing of soccer fan. February 7, 2022. <https://www.ekathimerini.com/news/1177031/greece-steps-up-measures-to-fight-hooliganism-after-killing-of-soccer-fan> [Letöltve: 2025. 12. 28.]
- Maragoudaki, D., Triantafyllou, E., Papangeli, I., Malichudis, S., Petridi, C. & Iatraki, G. (2024) Who controls the media in Greece: 12+1 conclusions from Solomon's investigation. October 29, 2024. <https://wearesolomon.com/mag/format/investigation/who-controls-the-media-in-greece> [Letöltve: 2026. 01. 04.]
- Minocp.gov.gr (2022a) Takis Theodorikakos: "No form of violence is tolerated". (In Greek.) February 1, 2022. <https://www.minocp.gov.gr/2022/02/01/01-02-2022-theodorikakos-kamia-morfivias-den-ginetai-anekti> [Letöltve: 2025. 12. 16.]
- Minocp.gov.gr (2022b) Post by the Minister of Citizen Protection on the developments in the case of the murder of the 19-year-old. (In Greek.) February 2, 2022. <https://www.minocp.gov.gr/2022/02/02/02-02-2022-anartisi-tou-ypourgou-prostasias-tou-politi-gia-tis-exelixeis-stin-ypothesi-dolofonias-tou-19chronou> [Letöltve: 2025. 12. 16.]
- Minocp.gov.gr (2022c) Takis Theodorikakos: "Society and the state demand that all the guilty be found". (In Greek.) February 2, 2022. <https://www.minocp.gov.gr/2022/02/02/02-02-2022-theodorikakos-apaitisi-tis-koinonias-kai-tis-politeias-na-vrethoun-oloi-oi-enochoi> [Letöltve: 2025. 12. 16.]
- Minocp.gov.gr (2022d) Takis Theodorikakos: Alliance of the state and the sports world against hooliganism. (In Greek.) February 3, 2022. <https://www.minocp.gov.gr/2022/02/03/03-02-2022-t-theodorikakos-symmachia-politeias-kai-athlitikou-kosmou-enantia-ston-chouligkanismo> [Letöltve: 2025. 12. 16.]
- Minocp.gov.gr (2022e) Takis Theodorikakos: "The government's priority is to deal with violence in stadiums". (In Greek.) February 3, 2022. <https://www.minocp.gov.gr/2022/02/03/03-02-2022-t-theodorikakos-proteraitota-tis-kyvernisis-na-antimetopisei-tin-via-sta-gipeda> [Letöltve: 2025. 12. 16.]
- Minocp.gov.gr (2022f) Takis Theodorikakos: "The fan clubs must operate under the responsibility of the teams". (In Greek.) February 5, 2022. <https://www.minocp.gov.gr/2022/02/05/05-02-2022-takis-theodorikakos-oi-lesches-filathlon-prepei-na-leitourgoun-me-tin-efthyni-ton-syllogon> [Letöltve: 2025. 12. 16.]
- Minocp.gov.gr (2022g) Takis Theodorikakos: "Controls on fan clubs are continuous – Illegal ones will be closed". (In Greek.) February 4, 2022. <https://www.minocp.gov.gr/2022/02/04/04-02-2022-takis-theodorikakos-oi-elegchoi-stous-syndesmous-filathlon-einai-synecheis-oi-paranomoi-tha-kleinoun> [Letöltve: 2025. 12. 16.]
- Minocp.gov.gr (2023) Statement by the Minister of Citizen Protection, Mr. Yannis Oikonomou. (In Greek.) December 27, 2023. <https://www.minocp.gov.gr/2023/12/27/27-12-2023-dilosiotou-ypourgou-prostasias-tou-politi-k-gianni-oikonomou> [Letöltve: 2025. 12. 16.]
- Mpokas, C. (2024) February 1st is "National Fan's day" for Alkis Kampanos. (In Greek.) February 1, 2024. <https://www.protothema.gr/greece/article/1461828/tin-kathierosi-tis-lis-fevrouariou-os-panellinia-imera-filathlou-anakoinose-o-vroutsis> [Letöltve: 2025. 12. 31.]
- Papageorgiou, A. (2022) Thatcher and English hooliganism. (In Greek.) February 7, 2022. <https://www.athensvoice.gr/epikairo-tita/politiki-oikonomia/744861/amesi-analisi-pos-i-thats-xerizose-ton-hoyligkanismo> [Letöltve: 2026. 01. 04.]
- Papantonopoulou, V. (2018) The English example. (In Greek.) March 23, 2018. https://www.efsyn.gr/athlitis/mos/podosfairo/144724_aggliko-paradeigma [Letöltve: 2026. 01. 04.]
- Protothema.gr (2023a) Mourning and anger over the murder of Michalis Katsouris. (In Greek.) August 8, 2023. <https://www.protothema.gr/greece/article/1400547/thrinos-kai-orgi-gia-ti-dolofonia-tou-mihali-katsouri> [Letöltve: 2025. 12. 31.]
- Protothema.gr (2023b) Michalis Katsouris: We are disappointed, says his brother about the release of 30 Croatian hooligans. (In Greek.) December 8, 2023. <https://www.protothema.gr/greece/article/1444305/mihalis-katsouris-eimaste-apogoitumenoi-leei-o-aderfos-tou-gia-tin-apofulaksi-ton-30-kroaton-houligan> [Letöltve: 2025. 12. 31.]

- Psomiadis, G. (2022) Toxic fan culture in Greece: Why has the situation gotten out of hand? (In Greek.) February 5, 2022. <https://www.lifo.gr/now/sport/toxikos-opadismos-stin-ellada-giati-ehi-xefygei-i-katastasi> [Letöltve: 2025. 12. 31.]
- Szegedi P. (2010) Pálya a magasban. Game over. Magyar Narancs, 2010. december 9. https://magyarnarancs.hu/egotripp/game_over-75162 [Letöltve: 2025. 12. 21.]
- Thenationalherald.com (2023a) Another Greek soccer fan killed in Athens wild brawl with Croatian rivals. August 8, 2023. <https://www.thenationalherald.com/greek-soccer-fan-killed-in-athens-crowd-brawl-with-croatian-rivals> [Letöltve: 2025. 12. 25.]
- Thenationalherald.com (2023b) Mitsotakis expresses grief over police officer's death, another killed. December 28, 2023. <https://www.thenationalherald.com/mitsotakis-expresses-grief-over-police-officers-death-another-killed> [Letöltve: 2025. 12. 30.]
- Tsakiri, P. (2023) How the Hazel tragedy forced Thatcher to clean up British football: Her 4+1 weapons. (In Greek.) August 11, 2023. <https://www.ertnews.gr/eidiseis/mono-sto-ertgr/pos-i-tragodia-sto-xeizel-anagkase-ti-thatser-na-katharisei-to-vretaniko-podos-fairo-ta-4-1-opla-tis> [Letöltve: 2025. 12. 15.]
- Tzimas, T. (2023) Mitsotakis as an imitation of Thatcher. (In Greek.) August 17, 2023. <https://kosmodromio.gr/2023/08/17/o-mhtotakhs-ws-apomimhsh-ths-thatser> [Letöltve: 2025. 12. 11.]
- Walker, M. & Young, G. (2023) Ajax yobs make Marco van Basten sick as he demands Dutch football is shut down forever. September 25, 2023. <https://www.dailypress.co.uk/sport/football/football-news/ajax-yobs-make-marco-van-31020745> [Letöltve: 2026. 01. 06.]
- Zisiadis, K. (2022) Fan violence: Perpetrators, victims and hypocrisy. (In Greek.) February 9, 2022. <https://www.ethnos.gr/opinions/article/194950/opadikhbiathytesthymatakiypokrisia> [Letöltve: 2026. 01. 04.]

Jogszabályok

- 84.447/1921. B.M. számú, „A football-mérkőzéseken tapasztalt durva játékmód megszüntetése érdekében” címmel kiadott körrendelet
- Football Spectators Act 1989 (November 16, 1989) Parliament of the United Kingdom. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/37/contents>
- Sporting Events (Control of Alcohol etc.) Act 1985 (July 25, 1985) Parliament of the United Kingdom. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/57/contents>